

Ивица Марковић

ivica.milutin.markovic@gmail.com

Територијалност навијачке субкултуре: мапирање субјективних граница новосадских квартава**Апстракт:**

У Новом Саду, постоји неистражено, а веома уочљиво, просторно позиционирање навијача на основу многобројних параметара: етничности, стратификације, културе, удаљености од центра, времена досељавања и др. У овом раду се испитује како новосадски навијачи конструишу свој локални (новосадски и уже од тога) и регионални (војвођански) територијални идентитет. Размотриће се диспаритет између потреба младића за припадношћу глобалном омладинском субкултурном животном стилу и, насупрот томе, привржености одређеним градским четвртима, чиме се изражава специфичан локални урбани идентитет. Аутор уочава да је, у стручној литератури, за разлику од групне солидарности и маскулинности, недовољно наглашена и проучена територијалност навијача и препоручује овај модел као шире применљив.

Кључне речи:

урбана антропологија, маскулинитет, локални идентитет, топофилија, навијачи, Нови Сад

Увод

Антрополози код навијача најпре уочавају јасно профилисан родни/полни и генерацијски идентитет, а затим и друге параметре као што су: бројност и кохезивност групе, начин друштвене и политичке ангажованости, ниво агресивности и сл. Стога би се навијачи, приближно, могли одредити као *младићи* организовани у структурисану *групу* наклоњену одређеном спортском клубу. Међутим, дефинисање само на основу маскулинности и групне солидарности не задовољава сасвим. На трећу важну компоненту, међу првима је указао Крис Лајтбоун, у свом тексту из 1972. године „Football Gangs“, где је графички приказао кварталску поделу Лондона према заступљености навијача четири највећа градска фудбалска ривала (Арсенал, Челси, Тотенхем и Вест Хем), тврдећи да тзв. локални гангови врше физичку контролу над младим људима у њиховој непосредној области

(Lightbown 1972, 15).¹ Испитујући субкултуру *скинхеда*, 1975. године, Џон Кларк посебно наглашава њихово групно организовање на *територијалној* основи и идентификовање са одређеном локацијом и кроз њу. Екипе се ангажују у одбрани појединих квартова, обележавању границе исписивањем претећих парола, као и одбрани те границе од упада других група. Они имају и своје посебне жижне тачке у којима се одвија интеракција – углови и раскршћа и друга места за окупљање, као на пример, паб и фудбалско игралиште. Фудбал, а посебно насиље које га прати, такође, скинхедима представља арену за доказивање, укључујући идентификацију с мушком физичком снагом и одважношћу (Clarke 2003, 101-102). Хрватски социолог Срђан Врџан ову идеју конкретизује тако што третира навијаче као субкултуру „у којој високо место заузимају елементи колективне солидарности, изразите *територијалности* и егзалтиране мушкости“ (Vrzan 1990, 40, 78). Држећи се ове теоријске поставке као најрелевантније, усредсредило сам се на специјални моменат – недовољно наглашен и истражен у стручној литератури, када су у питању навијачи посматрани као специфична омладинска субкултура.²

Овај чланак је плод ширег проучавања вишеструких идентитета највернијих присталица Спортског друштва „Војводина“, званих „Фирма 1989“³, стога ће највише бити речи о овој групи.⁴ У ужем територијалном контексту, веома је карактеристично што долазе из мултикултуралне и средњоевропски оријентисане АП Војводине и то као њен најрепрезентативнији представник, јер ФК Војводина је један од синонима за ову српску покрајину, што због имена, што због дуге и богате традиције.

Организација навијачке групе Фирма је сложена и подразумева сталну или повремену интеграцију више подгрупа које играју мању или

¹ Вероватно се не може говорити о *контроли* у правом смислу речи. Тврдња да поједини делови града *припадају* појединим навијачким групама или ганговима у првом реду је одраз схватања које је уврежено међу самим навијачима и људима који прате њихово организовање. Ипак, сматрам да је од великог значаја забележити шта сами навијачи мисле о подели територија и како се понашају (шта чине) у вези са уоченим потенцијалом за конфликте на одређеним, графички маркираним, местима (школе, граничне улице).

² Истина, спацијалност се може посматрати и као компонента маскулиности, јер бројна психолошка истраживања полова у раном узрасту су потврдила примат дечака у оријентацији и сналажењу у простору (*види* Рот 2010а, 194; Ganley, Vasilyeva and Dulaney 2014). Мушкарац је доминатнији у простору и на основу својих физичких димензија (запремине), док женама припада време (циклуси, дужи живот, вербалност).

³ У даљем тексту и: „Фирма“ и „Фирмаши“.

⁴ У Новом Саду, егзистирају још „Корида 1990“ која подржава ФК Нови Сад, као и две највеће српске навијачке групације „Делије“ и „Гробари“.

већу улогу у раду целине. Оне су формиране по различитим критеријумима, најчешће територијалном.⁵ Посебно су занимљиви „Рајкерс Рајтерси“ (Ryker's Writers, RWS), креативни тим који мобилише и доста женских припадника, а задужени су за израду кореографија и уметничко исписивање графита. Тренутно најјача подгрупа Фирме је „Г 3“ (Трећа генерација, Тригери), лоцирана је у новосадском кварту Грбавица и одговорна је за највећи део организације Фирме, укључујући вођење навијања на самом стадиону и физичке интервенције и акције у одбрани части целе групе. Њих, у највећој мери, можемо назвати правим *ултрасима*.⁶

Отворена су бројна питања. Када је битно из ког дела Новог Сада долазе, а када се наглашава да су Новосађани? Када је битно то што су Војвођани, а када је пресудно то што су Срби? Обратиће се посебна пажња на конфликте и ривалитет са навијачима других клубова из Србије (пре свега, из Београда), али и из Новог Сада. У којим приликама инсистирају на локалном идентитету? Када истичу да су Војвођани или Новосађани, да ли наступају с „аутономашких“ позиција или с позиција становника „српске Атине“ и „најкултурнијих Срба“? Постоје ли поделе међу њима (Новосађани и остали, „дођоши“ и „староседеоци“) и како се то одражава на конструисање идентитета?

Одговоре сам потражио сагледавајући проблем из више углова: истражујући *територијални* идентитет навијача у смислу својеврсне скале патриотизма – од ширег ка ужем контексту, закључно са регионалним (војвођанским), као и просторну везаност у ужем територијалном контексту, односно у контексту просторне димензије понашања у граду, локалног идентитета, територијализације, декодирања субјективних граница квартава и сл.

Територијалност

Територијалност навијачке субкултуре се односи како на простор стадиона, тако и на обележавање територије, одбрану и освајање појединих делова града, кварта, блока и улице, коришћење простора у симболичком смислу итд.

⁵ Као што су, на пример: Бачки одред (Бачка Паланка), Old Town Boys, ПК (Париске Комуне), Пандора, Фирма Булевар, Сремски фронт, Фирма Банат или Фирма Лиман, Петроварадин, Салајка, Руменка, Клиса итд. Постоје и генерацијске екипе: Red Firm, Дивизија, Freaks, Over Thirty, Стара Гарда, Санаторијум и УлтраНС. Видети: [http://en.wikipedia.org/wiki/Firma_\(supporter_group\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Firma_(supporter_group))

⁶ Један од назива за навијаче, припаднике глобалне субкултуре. Треба их разликовати од обичне фудбалске публике.

Едмунд Лич каже да сва људска бића имају дубоку психичку потребу за осећајем сигурности потекле од оријентације која се тиче спознаје како друштвене, тако и територијалне позиције: „На тај начин, правимо карте друштвеног простора, користећи се територијалним простором као моделом“ (Лић 1983, 80). Марк Оже, под *местом* и *неместом*, означава не само стварне просторе, него и однос какав корисници имају према њима. Место је одређено као *троструко идентитетско-релационо-историјско*, чиме оно симболише однос сваког од становника „према себи самом, према другим становницима и према њиховој заједничкој историји“. Исти аутор наглашава да „простор где ни идентитет, ни релација, ни историја нису симболички означени дефинишемо као неместо“ (Оже 2003, 165). Фирмашка *места* су, у првом реду, читав Нови Сад, стадион „Карађорђе“, затим квартави које контролишу, мурални унутрашњостима блокова које чувају, паб „БК Ф89“ у Гогољевој и кафане: „Рибар“ у Дунавској улици и „Марина“ на Тргу младенаца.

Бојан Жикић истиче да урбани простор добија социокултурно значење на основу његове употребе и вредновања, али и на основу места које добија у одређеним облицима људске комуникације, која је увек, у основи, *симболичка*. Он наводи три основна облика односа према урбаној топографији:

1) непосредна употреба физичког простора који се сматра „општим“ у функцији интереса појединачних група (код нас су то: Тврђава, Штранд, улица Змај Јовина);

2) ставови према простору који се сматра „својиним“ одређене групе, која, на основу тога конструише свој локални идентитет (рецимо: Лиманци, Ветерничани, Детелинарци);

3) усмена предања о томе на који начин је неко место постало кључно за припаднике неке групе, у одређеном социокултурном тренутку (Жикић 2007, 85-86). На пример, оснивање ФК Војводина, 6. марта 1914. године, у штрикерској радњи Саве Шијакова, у Темеринској број 12.

Истраживање је, највећим делом, спроведено, ослањајући се на теоријско-методолошке смернице дате у битној студији Весне Вучинић Нешковић под називом *Просторно понашање у Дубровнику: антрополошка студија града са ортогоналном структуром*, из 1999. године. Из ове студије, преузет је и комплетан појмовни апарат, а то су *суседство*, *градски квартал*, *простор активности* (окупљања и путање кретања) и *простор догађања* (ритуализованих и ритуалних колективних активности). Поменуто, па тако и моје истраживање се базира на два основна концепта:

1) *просторно понашање* подразумева специфичне облике јавног понашања људи, нарочито оне који подразумевају савлађивање (прелажење) одређене раздаљине, односно кретање кроз град, квартал,

блок и околину стадиона;

2) *урбана* (навијачка) *структура* подразумева „да тај град карактерише таква организација његових саставних делова, у којој карактер целине надвладава особености појединачних делова“ (Вучинић 1999, 17).

Територијални идентитети (патриотизми) – од ширег ка ужем контексту

Ако се *патриотизам* посматра као љубав према крају, отаџбини или нацији, онда се може успоставити и својеврсна скала везаности за одређени простор, где се наклоност радијално шири, расипа и слаби од локалног према глобалном. Тај најшири контекст и није искључиво везан за простор у правом смислу, али когнитивно сагледано, бити Европљанин, „Западњак“⁷, Балканац, или Американац јесте и културни и територијални образац. Тако се и национални идентитет навијача може посматрати као *територијални* и манифестовати кроз однос према националној фудбалској репрезентацији и лојалност према Републици Србији у другим сличним погледима, док се *етнички* национални, верски и други политички идентитети остављају по страни. У ужем контексту, специфични локалпатриотизми (пре свега Фирме и Кориде) се крећу од регионалног, преко локалног (градског), до најужег, који обухвата квартал, блок и улицу.

Регионални идентитет се, конкретно, односи на квалитативно мерење индекса верности према Војводини као региону. Он се исказује на многе начине. На пример, кроз солидарност према клубовима који долазе из Аутономне покрајине: Спартак, Хајдук, Доњи Срем, Инђију, па и Земун. Затим, кроз благонаклоност према фудбалерима у црвено-белом дресу, пониклим на територији Војводине.⁸ На крају, он се најочитије исказује кроз идентитетске слогане попут оних: „Војводина – понос низије“ и „Богу хвала што сам Лала“. Осим Бачке Паланке и неких мањих места попут Чоке, Ирига, Бановаца и Пећинаца, нисам забележио изразито фирмашка насеља, а исто се може рећи и за војвођанска упоришта београдског двојца. Занимљиво, 2014. године, на финалу Купа у Београду између Војводине и Јагодине, приметио сам и два аутобуса из Врбаса, који важи за више наклоњеног Партизану, него Црвеној звезди, што говори да навијача Војводине има свуда широм

⁷ Баш тај осећај припадништва *Западној цивилизацији* представља предуслов припадништва међународном навијачком покрету, који нигде другде није заступљен у оваквом облику. Турска и Израел, као могући географски изузеци, јасно се разликују од Далеког истока или арапског света, на пример.

⁸ Али само у случају да нису *обележени* играњем или декларисаним навијањем за неког од „вечитих ривала“ из Београда

покрајине, у одређеном проценту.

Како се војвођански идентитет у приличној мери преклапа са новосадским, у истраживању је било тешко открити шта је то што издваја Фирмаше од осталих навијача, шта је то „војводинашки“ (сем истог имена клуба и регије), односно шта је оно на чему инсистирају навијачи Војводине као Војвођани.⁹ Много поузданије је окренути се декодирању локалног идентитета и пробати одговорити на питање: шта је то „новосадски“? Према мишљењу урбаног социолога Љубинка Пушића, у Новом Саду су „одувек некако били помешани комплекс мале средине и комплекс умишљене величине“ (Pušić 2009, 32). Уз то, за њега постоје три прве асоцијације на Нови Сад: мултикултуралност, културно богатство и успорени ритам града (Pušić 2009, 49-51). Можда нешто има и у положају на великој и спорој реци, где се редом нижу Беч, Будимпешта, Нови Сад, Београд и где сваки следећи има инфериоран положај према претходнику, ако ништа друго онда због садржаја и количине воде која натапа насипе поменутих градова. Кренимо онда управо од односа према престоници.

1) *Небеоград*

Постоји једно питање које Новосађани не воле да им се поставља, а оно би отприлике овако могло да гласи: „Какав је ваш однос према Београду?“ То му некако дође као питање о тешкој болести које се, увиђавности ради, не поставља у кући оболелог (Pušić 2009, 95).

Нови Сад је увек био град у сенци Београда, али, код навијача Војводине, уочава се амбивалентан политички став који варира зависно од контекста, узраста, националности и разних других фактора. Северна трибина стадиона „Карађорђе“ углавном окупља младиће који немају ништа против престонице, али имају против фудбалске централизације и фаворизовања „Вечитих ривала“ који долазе из Београда, у чему им се придружују сви клубови из унутрашњости, па и навијачи београдских клубова Рад, Земун и ОФК Београд. Стога не чуди да се повици „Мрзим Београд!“ могу једнако чути у Новом Саду, Крагујевцу и Новом Пазару. Ево карактеристичног размишљања:

Колико пута сте остајали запањени околностима у нашем фудбалу, вођеном од стране ноторних гангстера и ординарних лопова који су цео

⁹ Осим кроз разговоре са испитаницима, највећи број елемената уочио сам детаљним ишчитавањем интернет форума и тема попут „Zbog čega ste zavoleli Vojvodinu?“. Видети: <http://www.fkvojvodina.com/forum/viewtopic.php?f=4&t=482>

систем такмичења подредили борби између два београдска државна клуба, војног Партизана и полицијске Црвене звезде? Колико смо само пута сведочили девастацији фудбалских клубова који не долазе из Београда, колико је само традиционалних фудбалских центара угашено зарад профита два највећа клуба и њихових мафијашких сателитских клубова из београдске трамвај лиге?¹⁰

Мање је познато да Фирмаши у овоме заправо следе интернационални навијачки покрет за децентрализацију, назван *Support your local team*, или, у локалној варијанти: „Буди Новосађанин – навијај за Војводину“.¹¹ Уочи гостовања турског Бурсаспора у Новом Саду (квалификације за Лигу УЕФА 2013/14), на форум симпатизера Војводине се улоговало неколико фанова из Бурсе, од којих један са специфичном уводном паролом: *Fuck Belgrade – fuck Istanbul*¹², што је благонаклоно прихваћено од стране домаћих форумаша.

2) Српска Атина

У Европи има један град, сви га знају као Нови Сад, ал' ја га зовем Српска Атина, у њему игра моја Војводина, але-але!¹³

Фирмаши се поносе чињеницом да је Нови Сад традиционално један од ослонаца српске културе. Увек истичу како је ФК Војводина „господски клуб“, а по граду се могу видети графити са исписаним: „ФКВ - ствар кућног васпитања“. Поред тога, у свом фанзину, уредништво с поносом преноси илустративан текст из другог часописа:

У Новом Саду, постоји теорија по којој овај европски град почива на четири темељна стуба цивилизацијског развоја: најстаријим школама у Срба - „Змај Јовиној“ и „Карловачкој“ гимназији (коју Новосађани својатају без пардона), најстаријем националном театру – „Српском народном позоришту“, најстаријем фудбалском клубу – „Војводини“, те најстаријој институцији културе у нас, али и једној од најстаријих у Европи – Матици српској.¹⁴

¹⁰ Uvodnik, *Huk sa severa: fanzin navijačke grupe FIRMA 1989* број 1, новембар 2007, 2.

¹¹ Истина, Корида адекватно парира паролом: „Буди Новосађанин – навијај за РФК Нови Сад“.

¹² <http://www.fkvojvodina.com/forum/viewtopic.php?f=18&t=1856&start=765>

¹³ Вероватно најомиљенија навијачка песма Фирме

¹⁴ Teodora Z Janković, Matica srpska, *New Review: Inflight magazin*, avgust 2008. Наведено према: Navijački izveštaji, *Huk sa Severa* број 4, mart 2009, 49.

После овог и оваквог културног декларисања, постаје јасније зашто су, у оквиру прославе двадесетогодишњице оснивања групе, 2009. године, Фирмаши обишли баш ове симболе града: Српско народно позориште, Матицу српску, Милетићев трг (Трг слободе), Дунавски парк, Тврђаву итд.¹⁵

Висока култура, међутим, претпоставља и високу толеранцију (националну, верску и расну трпељивост). Отуда је карактеристично да навијачи ФК Војводина долазе из традиционално мултикултуралне средине, носе надимак „Лале“, а давнашња маскота им је симпатични дежмекасти војвођански паор без јасних националних обележја. Чак и слоган који често скандирају – „Једем лука и сланине, навијач сам Војводине!“, један је хедонистичк одраз мултикултуралне Паноније. Није спорно да су становници Аутономне покрајине и Новог Сада поносни на богатство различитости и да то, бар декларативно, воле да истакну.¹⁶

3) *Чији је град?*

Таман кад су дојучерашњи оштри акценти који су се могли чути на градским улицама почели да добијају равничарске облике, стигао је нови талас оних људи који су, крајем прошлог века, у овај град, између осталог донели и своју (...) (не)спремност да препознају новосадску арому, ма каква она била (Pušić 2009, 389).

Бојан Жикић, на постављено питање „Чији је град?“, одговара противпитањем „Ко смо ми?“ и покушава да повеже културне когнитивне концепте (*бити Београђанин, београдски дух* и сл.) с концептуализацијом београдске топографије по истом когнитивном моделу. Овакви Београђани (или у нашем случају Новосађани), иако свесни нужности флукуације становништва у великом граду, са свим предностима и манама, упорно инсистирају на (бео)градском духу, култури и сл. Међутим, све овакве категорије су временски променљиве (види више у: Жикић 2007, 74-76). Новосадски социолог Пушић користи веома сличне моделе, док анализира Нови Сад као град без капија:

Тај прамен градске агломерације, који иде од Новог Сада ка Футогу, резервисан је за оне које су таласи распаднуте заједничке државе довели на ове просторе. Спајајући се с другим, граду ближим предграђем, Ветерником,

¹⁵ 12. mart, *Huk sa severa : fanzin navijačke grupe FIRMA 1989* broj 5, septembar 2009, 8.

¹⁶ Истина, данас је сваки иоле већи европски град мултикултуралан.

настала је *ex-uni* градска капија. Улаз у град, где се конвертује ијекавица у екавицу, где се масовним практиковањем бесправне изградње успостављају односи града и неграда (Pušić 2009, 274-275).

Баш на тој виртуелној капији се и врши најчешћа конверзија Делија у Фирмаше и обрнуто. Као што је познато, Ветерник је један од централних упоришта Црвене звезде ван Београда, можда због чињенице да, у њему, махом живе досељеници из Книнске Крајине. Зато, културни и локални идентитет анализиран у овом одељку, не може да буде циљна тачка Делија из Новог Сада, јер би потенцирање таквог идентитета довело до сличне идентификације какву имају рецимо Корида и Фирма, а с друге стране би их превише дистанцирало од Делија из осталих крајева Србије. Поготово се „Делије Ветерник“ не труде да својатају Нови Сад и његове прокламоване културне вредности, одбијајући асимилацију.¹⁷ Међутим, с обзиром на репутацију Ветерничана, ужи територијални контекст у вези с градским насељем или кварталом, испуњава им све потребне услове за исказивање јасно профилисаног локалног идентитета.

Иако се, на новосадским дербијима између Војводине и Црвене звезде, изнова чује громко надвикивање обеју група – „Нови Сад је наш, пуши га *Звездаш/Фирмаш*“¹⁸, Нови Сад је наш, ти то добро знаш!“ то ни издалека не помаже да одредимо чији је град. Са извесном сигурношћу се може рећи да је Нови Сад вишеструко навијачки подељен и да су уочљиве бројне активности на границама појединих квартава, које надзиру милитантне групе младића.¹⁹

Субјективне границе квартава

У концептуализацији урбаног простора, по Кевину Линчу,

¹⁷ Са сличним обликом *глокализације*, крајишки Срби су се суочавали и раније када су такође релативизовали захтеве регионалног амбијента, навијајући за Црвену звезду уместо за Хајдук из Сплита, свакако сматрајући тај избор важним елементом националне идентификације (упореди Giulianotti and Robertson 2007, 137–139).

¹⁸ Другу опцију осим Делија користе и Гробари.

¹⁹ Током истраживања сам био изненађен заступљеношћу тезе (код новинара, обичних грађана, али и код неких људи запослених у полицији и здравству) да територијална навијачка подела Новог Сада прати рејоне у којима гангови контролишу дистрибуцију наркотика. Верујем да би било веома интересантно детаљније се антрополошки позабавити наративима Новосађана о „Ветерничком клану“ или о вези покојног председника ФК Војводине с водећим личностима тзв. „Црногорске мафије“. Извесно је да криминал злоупотребљава младе људе, били они навијачи или не. Међутим, то није тема овог рада.

појединци разумеју своје окружење, формирајући менталне мапе које се састоје од пет основних елемената (путеви, ивице, области, чворишта и оријентир) и које производе когнитивни простор појединаца (Radović 2013, 23). Марк Оже повезује друштвени и физички простор на основу три геометријске форме: праве (путеви), пресек правих (раскршћа, кружни токови, тргови) и тачка пресека (центри), које „одређују простор и границе изван којих се други људи дефинишу као други, у односу на друге центре и друге просторе“ (Ožе 2005, 56). Најважнији фирмашки путеви кретања су они који воде до стадиона; то су: Булевар ослобођења, Булевар цара Лазара, улица Максима Горког и Војвођанска. Блокови око раскрснице „Булевара“ и улице Краља Петра су, по мени, најлепше украшени фирмашким графитима, а надгледају их подгрупе Пандора и Фирма Булевар. Од центара, издвајају се стадион, паб, Шtrand итд.

При свему, потребно је правити дистинкцију између градског кварта (чини га више стамбених блокова) у формалном смислу и кварта као когнитивне категорије, што је важно када се дефинишу субјективне „границе сопственог (стамбеног) кварта, простор окупљања и путање уобичајеног кретања кроз град“ (Вучинић 1999, 41-42).

Следећи закључци и презентације плод су опсежних истраживања, у антрополошком смислу веома валидних, когнитивних и емотивних доживљаја територија од стране навијачких група. Без обзира на контроверзне изјаве на интернет форумима, при чему се чак и моји информанти Фирмаши нису могли сложити по одређеним питањима, успео сам да мапирам прикупљене податке²⁰, односно да декодирам субјективне границе новосадских квартова, иако је већина од ових територија физички обележена и контролисана. Следи представљање неких размишљања и замишљања о локалном идентитету и субкултурној територијализацији.²¹

Један Делија на овај начин просторно организује Нови Сад:

Фирма држи Лиман, Булевар, Грбавицу, С. Каменицу, Пезос, Салајку,

²⁰ Приликом двогодишњег (период 2012-2014. године) континуираног обиласка урбаних простора активности четири навијачке групе из Новог Сада, обавио сам њихово фотодокументовање, а затим сам приступио картографском представљању података – мапирању.

²¹ Осим података из интервјуа с неким навијачима Војводине, прегледао сам више интернет сајтова, форума и веома информативних коментара на вести и снимке. Нарочито погледати следеће дискусије:

<http://z6.invisionfree.com/UltrasTifosi/index.php?showtopic=20366> ;

http://www.youtube.com/all_comments?v=U8J6MRllvBs ;

http://sportal.rs/news.php?anketa_res&news=67593&com_page=3

Стари Град, мали део Футога. Ми држимо Ветерник, Телеп, Адице, Ново Насеље. Гробари држе Детос, Подбару, Футог, Сајмиште и део Н. Насеља и Сателита. Овде код нас на Клиси има свих подједнако. Кориде има на Детосу, Н. Насељу и на А. Насељу, али то су углавном Делије и Гробари.

Мишљења Гробара су нешто другачија:

Насеље је пола Делије пола Гробари, Подбара су Гробари, Сајмиште Гробари и Делије, Сателит Гробари и Делије, Клиса Гробари и Фирма, Детос Гробари, зато што су већина навијача Новог Сада Гробари, има пар Цигана.

Детос јесте Кориде, ал' пола Кориде иде на југ... Насеље: већина су Делије, али у Шаренграду који спада у Насеље, 80% су Гробари... Подбара је најгробарскији крај у НС (Podbara Naos Crew)... Футог: ривалство Футог (Гробари) – Ветерник (Делије) сада има Фирме по Футогу и мало Гробара по Ветернику, али за активне Делије из фтг нисам чуо... Темерин ФДЛ Гробари... Делије су у Бачком Јарку... Сателит је сада гробарски, Сајам СНС (већина Гробари) а за Телеп и Адице сам написао да нас има, али не да су наши квартови - ГНС!!!

Фирмаши најчешће овако виде дистрибуцију квартова Града, с тим што верују и у приврженост Подбаре и Сремске Каменице Војводини:

Почећу од Фирме. Свакако, ту су Грбавица и Лиман – два стара сланинарска краја који су апсолутно „чисти“, што се тиче навијача других клубова. У стопу их прати Булевар (млађа екипа). Од Фирминих крајева су још Салајка, Клиса и Петроварадин, затим Нови Футог. (...) Вероватно сте приметили да ништа нисам написао о Гробарима. То је зато што у Новом Саду не постоји њихова организована навијачка група, нико не спори то да их има, а има их на Подбари, Детелинари, Новом Насељу, Старом Футогу и Сателиту.

Објективнији покушаји изгледају овако:

Фирмини квартови: Лиман, Булевар, Грбавица, СК, Пезос, Салајка, Стари Град, део Футога. НСЦЗ: Ветерник, Сајлово, Телеп. ГНС: Подбара, Футог, Детелинара, Сајмиште.

Мешани крајеви су: Ново Насеље (највише има Делија... Фирмаши су углавном из старијих зграда, а Гробари држе Шаренград), Клиса (има свих једнако, али Фирмаши су најорганизованији), Сателит (пола Делије, пола Гробари), ПК и Банатић (има свих).

То је Град Нови Сад... Када се све сабере, Делија има мало више од Фирмаша, а Фирмаша мало више од Гробара... У околним местима су углавном Гробари и Делије.

Као што смо видели, навијачке групе Гробара, Делија и Фирме се бар слажу у две ствари. Прво, да су једнако квантитативно заступљени у Новом Саду, а друго, да припадници Кориде (четвртог актера)

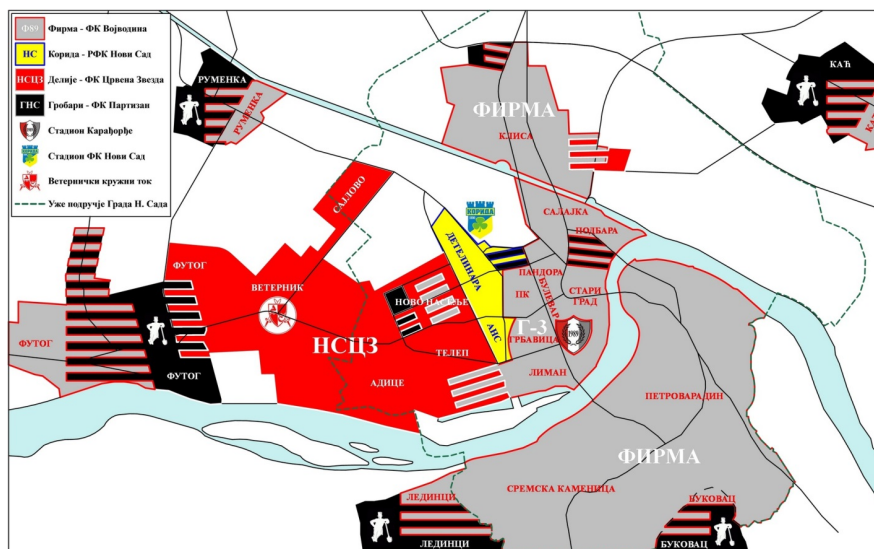
примарно навијају за Партизан, ређе за Црвену Звезду, док им је секундарни клуб ФК Нови Сад. Мој информант Милан не жели да се осврће много на њих, рекавши само да је основни циљ њиховог егзистирања да буду против Фирме²², а за оно што је остало од групе након испадања у трећи ранг такмичења каже: „Ма, дечија посла“. У новијем периоду, дошло је до смене генерација и нешто другачије парадигме, тако да данашња подмлађена Корида негује љубав према својим квартовима и РФК Нови Сад као примарном клубу, а не као што је било раније. Ова навијачка група је смештена на континуираној територији која се, са севера на југ, простире у квартовима: Авијација, Нова и Стара Детелинара и, у приличној мери, Сајмиште, Банатић и Адамовићево Насеље.

Интересантно је упоредити *Карту 1* с мапом историјског развоја Новог Сада²³, где се види да навијачи Војводине (делом и Корида) „држе“ најстарија градска језгра, периферне области припадају Делијама, док су приградска насеља традиционално уз београдски Партизан, што се може рећи и за граничне општине, осим Бачке Паланке. Већина насеља у ширем кругу територије Града Новог Сада не могу се подичити нарочитим навијачким животом. То су: Степановићево, Кисач, Бегеч, Ченеј, Будисава, са изузетком Ковиља, који има извесну традицију подршке Војводини, стога их нисам обухватио картирањем.

²² Корида свој идентитет примарно конструише на основу сталешког припадништва радничкој класи из насеља Детелинара. Зато највећи антагонизам и осећају према „богаташима са Лимана“, традиционално наклоњеним ФК Војводини. <http://www.rfknovisad.com/korida/index.php> (потребан налог)

²³

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2c/Novi_sad_razvoj_naselja.png

Карта 1: Нови Сад из перспективе четири навијачке групе, у периоду 2012-2014. године. Видети детаљније на:

<http://www.dodaj.rs/f/35/1C/2XtrrUXS/navijacka-mapa-n-sada.jpg>

Делије контролишу обједињену територију, у којој централно место заузима насеље Ветерник²⁴, које важи за значајно упориште навијача Црвене звезде, у српским оквирима. Кружни ток саобраћаја који се налази покрај православног храма у том месту, украшен је мноштвом мурал графита и означио сам га као епицентар важне подгрупе Делија НСЦЗ (Нови Сад – Црвена Звезда). Осим овог места, Делије се налазе у граничном делу Футога, у Сајлову, Адицама, а заступљени су у значајној мери и у Новом Насељу и Телепу; али ту има и других група, нарочито Фирмаша, тако да је забележено више чак и оружаних сукоба старијих адолесцената, испред основних школа. Ипак, приликом фотодокументовања простора активности Делија, установио сам да су зидови Основне школе „Јожеф Атила“ и оближњег вртића у насељу Телеп, прекривени само графитима присталица црвено-белих из Београда.

У анализи суседства делова града, који су већински опредељени према ФК Војводина, уочио сам да Фирма Лиман заузима посебно истурен положај, а „леђа“ јој чувају Фирмине подгрупе Грбавица, Центар и преко Дунава, Сремска Каменица и Петроварадин. Међутим,

²⁴ Ово насеље је, 1990-их година, знатно проширено на неизграђеном пољопривредном земљишту, које се простирало између Новог Сада и Футога. Сличну генезу имају Адице и Сајлово.

са запада се налазе Делије Телеп (ТЦЗ), а са северозапада Корида Адамовићево насеље (АН НС). Оваква позиција изискује сталну приправност, чврстину и конкретне акције у циљу очувања територије. То је наравно и значајан полигон за доказивање. Подсећам, Фирма Грбавица (Г-3, Тригери, Трећа генерација) тренутно предводи навијање на трибини, њени графити нису нападнути²⁵, а на њеној територији се налази и паб БК Ф89 (Боксерски клуб „Ф89“), који је главно средиште окупљања и славља након успеха. У сличној ситуацији су и групе које „бране“ северни део Булевара: ПК (Париске Комуне), Пандора и, донекле, Фирма Булевар.

Територијално понашање

За Дезмонда Мориса, територија је брањен простор и, да би одбрана ограниченог подручја била делотворна, свака територија мора да се обележи јасним и гласним оглашавањем. Човек, за разлику од пса, као претежно визуелна животиња, симболично диже ногу на целу своју домаћу базу, остављајући визуелне знакове и прибегавајући физичким сукобима само у естремним случајевима. У пракси се ретко дешава да сукобљене стране нападну главни стан друге, бацајући неког на колена, већ су довољни „метежи на границама између две супарничке територије“ (Moris 2005, 155-157). Срђан Врцан говори о својеврсној ретрибализацији друштвеног живота у савременом свету, односно о новом родољубљу према тзв. *малим домовинама*. Трибализација се, код нас, манифестује и у односу навијачких група према одређеном простору, којег сматрају својом скоро племенском територијом. Она се штити од уљеза, али и у односу према туђој племенској територији, у коју се упада (Vrcan 1990, 38). Никола Рот објашњава да људи манифестују одређене форме територијалног понашања, тако што затварају простор, ограђују га, остављају *знак*, или реагују на улазак других особа на њега, што их чини сличним животињама, којима је власт над одређеним простором важан услов одржања, па се инстинктивно бране од упада других јединки у тај простор, а пре свега од јединки *исте врсте* (Рот 2010b, 166-168).

Према Весни Вучинић Нешковић, *простор активности* се састоји од две компоненте: једну чини *простор окупљања*, а другу – *простор кретања*. Иако их можемо бележити и пратити истовремено (уз присуство треће компоненте – процесуалности, односно

²⁵ У току пролећа 2014. године, ипак је забележен напад и на њиховој територији, када су прешарани графити, у успешно спроведеној акцији (највероватније Делија Телеп) на ширем подручју Лимана и Грбавице, у време масовног гостовања Фирме на утакмици Купа Србије у Београду.

темпоралности), у овом раду, та два аспекта просторног понашања су независно праћена. Простор окупљања је дефинисан уз помоћ мапирања зона друштвених активности, док се простором кретања сматрају путање уобичајеног кретања људи, у нашем случају навијачких група и подгрупа. Исти аутор успоставља још један концепт, а то је *простор догађања*, који обухвата колективну активност, односно догађаје који се одвијају на нивоу читавог града. Догађај је, дакле, „временски и просторно концентрисана јавна активност која поседује довољно добро дефинисан повод“ (Вучинић 1999, 19).

1) *Обележавање и контрола територије*

У таквом расположењу је и дочекивана утакмица са мрским ривалом из Београда, па су припреме за овај окршај почеле већ са првим даном у недељи како ништа не би било препуштено случају. Учестали састанци групе, патролирање по граду у данима пред меч, задаци који су постављени пред сваку подгрупу.²⁶

Овакве појачане активности су уобичајене пред велике утакмице са респектабилним противником из света ултраса. Током последњег кола првенства, у мају 2014. године, уочио сам више група Делија како од раног јутра шпартају граничним улицама своје територије. Истог дана, пошто сам због обавеза пропустио утакмицу, сасвим случајно сам видео групу Фирмаша, у којој сам препознао истакнуте чланове језгра, како иду кроз Лиман III, тражећи некога, у време док се километар даље играо дерби. Касније сам преко медија сазнао да је дошло до туче и да су изгредници ухапшени.²⁷ То је значило да су Делије користиле „свето време“ меча да нападну графите на простору који контролишу Фирмаша. Ово субкултурно концептуализовање (девастирање?) урбаног простора графитима, односно визуелно обележавање територије веома је битна карактеристика навијачког живота. Примећено је да се, најчешће, руже зидови зграда колективног становања, односно фасаде које „не припадају никоме“ (Пушић 2009, 195). Проблем настаје када рецимо председник кућног савета зграде осети одговорност за визуелни изглед зида испред улаза територије коју

²⁶ „Навијачки извештаји“, *Huk sa severa : fanzin navijačke grupe FIRMA 1989* број 4, март 2009, 55.

²⁷ http://www.rtv.rs/sr_ci/vojvodina/novi-sad/tuca-navijaca-na-limanu-9-uhapsenih_490479.html

он контролише/заступа.²⁸ Постоје и примери друге врсте, као што је необична сарадња остварена између Фирмаша и грађанина који је сам платио исцртавање огромног графита на зиду своје куће, иако навија за Црвену Звезду.²⁹ Следе визуелни прикази два илустративна окршаја, на *тачки* (Делије – Фирма) и на *линији* (Корида – Гробари) додиром супарничких навијачких група.

Адице се налазе у небрањеном појасу заштите од поплава, одмах иза насипа који ограничава насеље Телеп.³⁰ Да је становништво досељено из крајева са већом надморском висином показује и то што већина кућа, иако се налазе у појасу с високим подземним водама, има изграђене подруме, који се овде не дозвољавају, према урбанистичким прописима. Најважнија саобраћајница је улица Бранка Ћопића (једна од неколико асфалтираних, од укупно 200), преко које води једини и веома узак улаз у Адице, с тек два-три зида у приватном поседу, на којима би могло да се изрази оглашавање територије графитима. Сасвим извесно, Делије контролишу овај читав крај, али морају бити стално на опрезу због Фирмаша који се не мире с доминацијом Делија на Телепу, насељу у које се, на овој тачки, улази од стране Адица, гледано према центру. Стање забележено 19. маја 2013. дато је на *Слици 1*. Након тог датума, зид је, у више наврата, окречен, а од 13. јануара 2014. до данас, доминира недирнут натпис „Делије Адице“, што би требало да имплицира коначну победу једне стране.

Слика 1: Једини зид погодан за навијачко легитимисање на улазу у новосадско насеље Адице.

²⁸ <http://www.021.rs/Novi-Sad/Hronika/Pretucen-zbog-grafita-FK-Vojvodine.html>

²⁹ http://www.rtv.rs/sr_lat/vojvodina/novi-sad/grafit-za-mir-na-kuci_276472.html

³⁰ Телеп је новосадско насеље, некада већински насељено Мађарима, о чему сведочи и основна школа с називом „Јожеф Атила“. Ову школу данас похађају и ученици из Адица, међу којима је и један број Рома исламске вере досељених с Косова. Овде су диспропорционално измешани Делије и Фирмаша, од којих првих има далеко више.

Други пример је Булевар Јаше Томића (види *Слику 2* и *Карту 1*), који дели северну границу територије Фирме, под контролом подгрупа Пандора и ПК, од простора у коме су измешани Гробари и Корида. Отуда зидови насеља Банатић декодирају локалидентитетска превирања супростављених страна, потпуније од већ цитираних декларативних изјава попут: Корида = Гробари.

Слика 2: Окршај спрејевима између Гробара и Корида у улици Јаше Томића

2) *Просторно-временски контекст навијања*

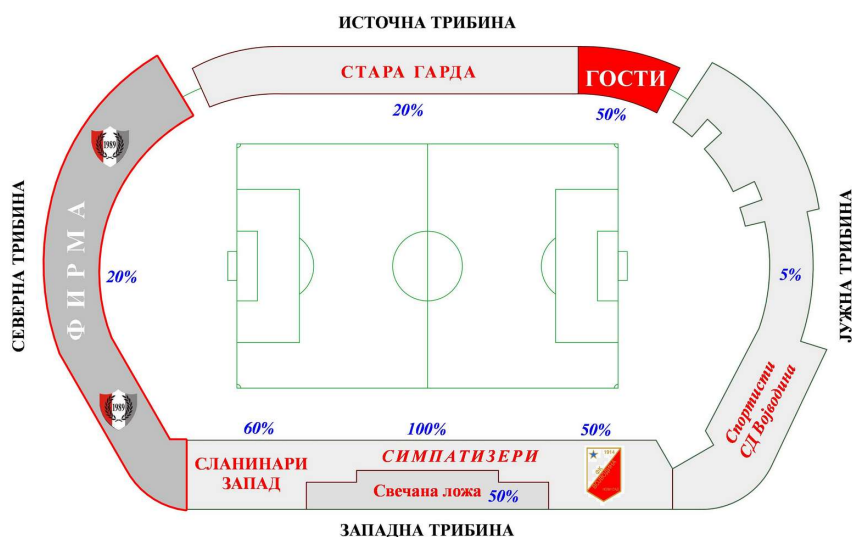
Најбољи пример фирмашке топофилије био је временски објекат на јужном делу стадиона, који је служио као свлачионица, али је, на крају, срушен 2013. године, да би био замењен модерном трибином, која испуњава услове УЕФА. То је изазвало револт код дела навијача, јер је „кућица”, годинама уназад, важила за симбол и доказ посебности новосадског градског стадиона.³¹

У свом утицајном тексту „Фудбалски ритуал“, приступајући опису навијања, Иван Ковачевић поставља просторно-временски оквир, који следи „дијахронију догађаја, чиме се аутоматски прате и промене у простору“: окупљање у граду, одлазак до стадиона, улазак на стадион, навијање пре и за време утакмице, излазак са стадиона, весеље на улицама (Ковачевић 2001b, 114-117). Посебно критичан период је долазак већег броја гостујућих навијача и њихово кретање кроз град. Стога се посебно мобилишу расположиве снаге безбедности, са задатком да их прате на широј територији града, контролишу долазак и одлазак навијача на аутобуским и железничким станицама, спречавају њихово груписање и сукобе у граду, усмеравају њихово кретање према стадиону и врше обезбеђење објеката од значаја, као и да регулишу саобраћај на прилазним правцима и у зони стадиона (Оташевић, Субошић и Мијалковић 2011, 199-200).

Шта се дешава на простору око стадиона и на самом стадиону

³¹ <http://www.021.rs/Novi-Sad/Vesti/FOTO-Srusena-stara-kucica-na-Vosinom-stadionu.html>

„Карађорђе“? У периоду одигравања утакмица с просечном посетом у нашим условима (1.000-2.000 гледалаца), Фирмаши заузимају централни део северне трибине (Слика 3), док се обични навијачи и публика смештају по бочним трибинама. Интересантна је група Сланинари Запад која није структурисана у пуном смислу и чине је навијачи који су се због разноразних разлога преселили са Севера и веома конкурентно му парирају бројношћу и бучним подржавањем тима.³² Иначе западна трибина је једина наткривена. Ту је и јужна, најчешће потпуно нефункционална, трибина³³, за коју се ретко кад продају улазнице, већ служи за смештај омладинских категорија Фудбалског клуба и осталих спортиста из Спортског друштва.

Слика 3: Дистрибуција навијача на стадиону „Карађорђе“, на већини утакмица.

Приликом гостовања Црвене звезде и Партизана, њихови навијачи бивају смештени на источну трибину, док се припадници Старе Гарде и Сланинара Исток, селе на Север или на Запад. Огромна северна трибина је тада много солидније попуњена, а у свечаној ложи и на Западу, често једва има места за стајање. Ту су чарке чешће него било где другде, иако је реч о зрелим особама у присуству деце и унука (Слика 4).

³² И једни и други изгледају веома слично, носећи иста субкултурна обележја. Једина уочљива разлика је у томе што Сланинари Запад више прате игру и кретање резултата, него њихове колеге са Севера, који углавном имају припремљен сценски наступ.

³³ Дограђивана у неколико стилски недоследних фаза и неуспешно уклопљена са остатком стадиона понела је назив „Франкенштајн“ трибина.

Слика 4: Дистрибуција навијача на стадиону „Карађорђе“ на дербију с Партизаном и тачке инцидената у облику размене увреда, пројектила и физичких насртаја.

Као илустрацију нешто ширег просторног контекста, посебно препоручујем видео снимак помпезног перформанса прославе стогодишњице клуба, приликом које су се Фирмаши расподелили на дунавском кеју, Варадинском мосту и дуж бедема Петроварадинске тврђаве и једновремено упалили стотину рођенданских свећица (бакљи), чиме су најјасније могуће обележили *своје место* визуре, кретања, окупљања и становања.³⁴

Простор у ритуализованом контексту

Окренимо се сада ритуализованом и ритуалном понашању у простору и уоченим видовима сакрализације простора, уз напомену да се анализа не односи стриктно на религиозно или псеудорелигиозно доживљавање места као компоненти секуларне светости. Иако ова перспектива може бити укључена у већ речено о територијалном понашању и простору активности и догађања, сматрам антрополошки оправданим издвојити оно што сами навијачи сматрају „светим“ када је спацијални моменат у питању.

³⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=qAKiZLGknUE>

1) *Култно место (топофилија)*

Освојили смо Лигу на терену наших најљућих ривала – Спурса. Пошто није било њихових навијача, људи су повадили бусенове траве са терена да их носе кући. Двојица су бацали новчић за центар. Касније сам чуо причу о момку који је те вечери ушао у паб у Ислингтону и треснуо на шанк пола квадрата терена који је употребио као подметач за пиво. Две ноћи је преспавао на поду тог паба, славећи победу. Питам се колико башти у северном Лондону имају део травњака направљен од бусења са Тотна (Vord 2000, 16).

У овом присећању навијача Арсенала, добро се види на шта мисли Елијаде када каже да за религиозног човека, простор *није хомоген*, већ има прекиде и пукотине. Постоје делови простора који су квалитативно различити од других; та места имају, чак и за најнерелигиознијег човека, „неко посебно, јединствено својство: то су *света места* његовог приватног Универзума“ (Eliade 2004, 19-21).

У излагању резултата истраживања територијаности навијачке субкултуре, већ сам побројао елементе топофилије, али готово сви они се могу посматрати и као култна места, свете зоне, табуисани простори. Као епицентар навијачког живота, стадион се често назива и „храмом фудбала“, а најважнији део таквог сакрализованог места је *коп* (трибина, најчешће иза гола), а поготово ограда која одваја навијачку трибину од атлетске стазе или терена и на којој се инсталирају најважније поруке субкултурног идентитета.

Осим „Карађорђа“ и његовог севера, најзначајнија култна места Фирмаша су: читав Нови Сад, Грбавица, Булевар, пабови и кафане, улични углови, граничне улице, централни блокови украшени мурал графитима, средње и основне школе у оквиру навијачки „чистих“ територија, као и многе друге просторне целине које се квалитативно издвајају као важне, тако да могу бити сакрализоване у световно-религиозном контексту. У складу с тим је и необичан апел креативног тима Фирме – Рајкерса:

Желимо да скренемо пажњу (и да апелујемо) овом приликом путем нашег фанзина на то да се смањи или заустави шарање и донекле уништавање историјско-културних знамења (тврђава, ужи центар града, цркве...) у Новом Саду, јер ти објекти су *светиње* нашег града, које треба сачувати.³⁵

³⁵ Ryker's Writers, *Huk sa severa : fanzin navijačke grupe FIRMA 1989* број 5, септембар 2009, 104.

2) *Обреди прелаза*

Према једном одређењу обреда прелаза, долазак веће групе странаца имплицира јачање кохезије локалног друштва, где становници напуштају село и склањају се по боље заштићеним местима, наоружавају се, зову на збор (ватра, рог, бубњеви итд.), док с друге стране, странци често не смеју одмах да уђу у село, већ морају издалека да покажу своје намере. Механизам је увек исти: „заустављање, чекање, прелаз, улаз, пријем“ (ван Генеп 2005, 33-35). Ове фазе су изражене приликом великих утакмица на стадиону „Карађорђе“. Данијел Синани подсећа да, по народној традицији, „није било довољно само примити госта, већ је он морао задовољан да напусти свог домаћина, па су му нудили најбољи могући смештај, храну и пиће, уприличавали су му пријатну атмосферу, гарантовали заштиту и намењивали посебне собе за боравак гостију“ (Sinani 2010, 122).

Данас имамо топли фирмашки дочек пријатеља као што су Лешинари из Бања Луке или „привремених“ гостујућих пријатеља, приликом новосадских утакмица репрезентације Србије. Сасвим обрнут случај је покушај дочека незгодних гостију који баш зато и долазе у полицијској пратњи и смештају се у специјално припремљену собу (гостујући „кавез“). Такође, полиција избегава лиминалну фазу³⁶ разуданости на улицама града, тако што гостујуће навијаче из аутобуса искрцава тик испред стадиона. С обзиром да у пракси постоји савршена равнотежа, односно „обредима доласка одговарају обреди опраштања“ (ван Генеп 2005, 43), Фирмаши дочекују Београђане пригодним увредљивим скандирањем, а испраћају их уобичајено са: „Јајаре, марш у Београд!“. Приликом уласка домаћих навијача на северну трибину, такође се одвијају строго протоколарни поступци под контролом полиције: чекање пред улазом ради претреса и контроле карата, закључавање за време утакмице (чак ни деца не могу напоље), чекање након утакмице да прво гостујући навијачи буду спроведени из шире зоне стадиона³⁷ и, на крају, откључавање.

Данијел Синани пише да *обредне поворке* представљају све групе учесника које, у форми поворке или процесије, обављају неки обред или

³⁶ Постоји и дужа варијанта лиминалане фазе, коју практикују ултраси широм света, а то су даља гостовања, прекраћена тзв. „зезањем“, које подразумева употребу опијата и веселу и бучну атмосферу, у којој је забрањено заспати или посустати на неки други начин – нешто налик савременим адолесцентским екскурзијама.

³⁷ Ова фаза се спроводи и при веома неповољним временским приликама и без обзира на исход утакмице или бројност гостујућих навијача, којих буде, најчешће, тек за један аутобус. Публика с бочних, комфорнијих трибина се не закључава.

ритуалну радњу. „Оне се изводе у склопу обичаја који су везани за поједине датуме, празнике и периоде у току године или су, пак, пригодне, а обично су богате магијским елементима“ (Sinani 2010, 159). Својеврсна обредна поворка, у навијачком свету звана *кортео* (карусел, навијачка поворка), спроводи се дан уочи великих утакмица: када је потребно мобилисати навијаче за што бројнију сутрашњу посету; затим, кад се, на дан утакмице, подгрупе приливају из различитих делова града; и приликом протеста и значајних јубилеја. Посебно се памти кортео изведен на двадесетогодишњицу Фирме³⁸ који је помпезно прошетао читавим градом, обишавши главне знаменитости и квартове, као и моторизовани кортео пред утакмицу Купа УЕФА с мадридским Атлетиком.³⁹

Обред прелаза је нарочито изражен у проласку кроз капију или *отварању врата*. Ван Генеп сматра да се ретко када ту ради о *симболима*, јер „за полувцивилизоване народе, сам појам прелаза је оличен управо у физичком прелазу“ (Ван Генеп 2005, 222). Објашњавајући *семантику прага*, Иван Ковачевић каже да се „спацијални код, који се читује као опозиција споља : унутра у социјалној реалности (социјални код), преводи (се) у опозицију они : ми“ (*види*: Ковачевић 2001а, 172-174; Sinani 2010, 139). Такви су и „Чувари прагова“ (Ван Генеп 2005, 26), које, у урбаном контексту, представљају претеће поруке исписане на зидовима при улазима на навијачку трибину или делове територија које контролишу. Готово исту стратегију примењују све четири групе у Новом Саду. Тако, на улазу у квартал Грбавица, Фирмаши поручују: „Ко дошо... лоше прош'о – без милости. Г-3“. Неколико блокова даље, Делије су написале: „Добродошли на Телеп, надамо се да имате брзе патике... ТЦЗ!“.

Тек што су, у подграђу Петроварадинске тврђаве, скинуте скеле са свеже окречене Београдске капије, већ су се, на њој, појавили ћирилични графити ФКВ и ПЗС, обележја подгрупе навијача Војводине „Фирма Петроварадин“ (скраћено: *Лезос*, *ПеЗоС*).⁴⁰ Њима се симболички градски праг учинио недовршеним и желели су да га означе, односно да га приближно врате у првобитно стање, јер, из њиховог угла гледано, неко је учинио „вандалски“ чин прекречивши старе графите без њихове дозволе.

³⁸ <http://www.youtube.com/watch?v=zQfaxDTaHXs>

³⁹ <http://www.youtube.com/watch?v=ckr1oGqk1Sk>

⁴⁰ <http://www.021.rs/Novi-Sad/Vesti/FOTO-Beogradska-kapija-vec-isarana-a-nijeni-zavrshena.html>

Закључак

Кроз сложен контекстуални приступ, покушао сам утврдити који од ужих територијалних идентитета новосадских навијача (у првом реду, Фирмаша) преовладава у ком контексту, како се и зашто манифестује. Учињен је покушај декодирања субјективних граница новосадских квартава, а обимну грађу, прикупљену кроз релативно дуг временски период, мапирао сам и представио графички на *Карти 1*, што ће бити од користи и евентуалним истраживачима из других научних дисциплина.

Показало се да се дистрибуција фудбалске наклоности, самим тим и подела територија, врше на основу више критеријума. Некад је пресудан друштвени сталеж (Корида), некад је то принцип етничности и смањене националне трпељивости (Делије Адице и Телеп), док је критеријум успеха мање одлучујући него претходних година, када су Гробари имали превагу, па су, и данас, уједначено распоређени у граду. Међутим, најчешће се примећује просторни модел одношења центра спрам периферије, који за собом повлачи и друге поделе. Тако, локалпатриотизам центра (Корида, Фирма) подразумева често и тињајући аутономизам, инсистирање на новосадском „духу и бонтону“, некад и незадовољство због незапослености, нашавши у томе кривца у најновијим „дођошима“. Периферија (Делије и Гробари) носи са собом солидну социјалну кохезивност, нешто слабији економски статус, незаинтересованост за Нови Сад и његове симболе, унитаристичке тежње ка Београду као „правом“ центру и сл. На жалост, због недостатка сличних стручних анализа о Београду (Бањица, Земун, Вождовац, Падинска скела итд.) или Крагујевцу (Срби досељени са Косова и Метохије), у овом тренутку, нисам у стању да учиним адекватну валоризацију изречених тврдњи.

Иако свестан да је постојање наших навијачких група од пре тек двадесетак година недовољно да се устале идентитетски ставови, просторне одреднице и ритуали, сматрам да је забележен тренутак који, показало се, одговара сличним тенденцијама на глобалној навијачкој сцени, на којој се сви, па и четири новосадске групе, труде да буду достојно препознатљиви. Сви идентитети и активности анализирани у овом раду у служби су опште маскулине склоности обележавања и одбране територије и интегритета групе, што је све у функцији потврде важних обележја такве родно опредељене омладинске субкултуре.

Верујем да сам, у највећој могућој мери, успео одгонетнути и приказати активности на трибинама и улицама Новог Сада, што би требало да буде и главни етнографски допринос овог рада. Уочени су неки спацијални феномени специфични за Србију, Нови Сад и конкретну навијачку групу – „Фирма 1989“, до сада необјављивани у радовима из научних дисциплина које би за предмет интересовања

имале поменути спецификум. Тиме се, надам се, проширује могућност за даља истраживања комплексног феномена понашања спортске публике, пре свега, из перспектива антропологије спорта и урбане антропологије.

Литература

Ван Генеџ, Арнолд. 2005. *Обреди прелаза: систематско изучавање ритуала*. Београд: Српска књижевна задруга.

Vord, Kolin. 2000. *Zaletanje: dnevnik fudbalskog navijača*. Beograd: A. Đurđević i B. Aleksić.

Vrcan, Srđan. 1990. *Sport i nasilje danas u nas i druge studije iz sociologije sporta*. Zagreb: Naprijed.

Вучинић, Весна. 1999. *Просторно понашање у Дубровнику: антрополошка студија града са ортогоналном структуром*. Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду.

Ganley, Colleen M, Marina Vasilyeva, and Alana Dulaney. 2014. Spatial Ability Mediates the Gender Difference in Middle School Students' Science Performance. *Child Development* 85 (4): 1419–1432.

Giulianotti, Richard, and Roland Robertson. 2007. Forms of Glocalization: Globalization and the Migration Strategies of Scottish Football Fans in North America. *Sociology* 41 (1): 133–152.

Елијаде, Мирча. 2004. *Свето и профано: природа религије*. Београд: Алнари.

Жикић, Бојан. 2007. Когнитивне „приче за дечаче“: урбани фолклор и урбана топографија. *Етноантрополошки проблеми* 2 (1): 73-107.

Ковачевић, Иван. 2001а. *Семиологија мита и ритуала 1: Традиција*. Београд: Српски генеалогски центар.

Ковачевић, Иван. 2001б. *Семиологија мита и ритуала 2: Савремено друштво*. Београд: Српски генеалогски центар.

Lightbown, Chris. 1972. Football gangs. *Time Out*, April 28 – May 4, No 115: 15-17.

Lič, Edmund. 1983. *Kultura i komunikacija: logika povezivanja simbola*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Moris, Dezmond. 2005. *Otkrivanje čoveka : vodič kroz govor tela*. Niš: Zograf.

Ože, Mark. 2003. *Prilog antropologiji savremenih svetova*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Ože, Mark. 2005. *Nemesta: uvod u antropologiju nadmodernosti*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Оташевић, Божидар, Дане Субошић и Саша Мијалковић. 2011. „Полицијско поступање поводом насиља и другог угрожавања безбедности на спортским приредбама – случај Републике Србије“. У *Насиље и спорт: зборник радова*, ур. Душко Вејновић, 190-205. Бања

Лука: Европски дефендологија центар.

Pušić, Ljubinko. 2009. *Grad bez lica*. Novi Sad: Mediterran Publishing.

Radović, Srđan. 2013. *Grad kao tekst*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Рот, Никола. 2010а. *Основи социјалне психологије*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Рот, Никола. 2010б. *Знакови и значења*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Sinani, Danijel. 2010. *Narodna religija: odabrana poglavlja*. Београд: Српски генеалошки центар.

Clarke, John. 2003. "The Skinheads and the magical recovery of community". In *Resistance through rituals: youth subcultures in post-war Britain*, eds. Stuart Hall & Tony Jefferson, 99-102. London: Routledge (Reprint, 9).

Ivica Marković

Territoriality of football fan subculture: mapping of subjectively imposed boundaries of Novi Sad quarters

The emphasized spatial positioning of football fans in Novi Sad is a topic that has not been explored in the relevant literature so far. This spatial positioning is based on numerous parameters: ethnicity, stratification, culture, relative distance from the center of the town, the time period when the given quarter was inhabited, and others. The study examines how football fans from Novi Sad construct their local (Novi Sad and narrower than that) and regional (Vojvodinian) territorial identity. It examines the discrepancy between the young men needs for belonging to the global youth subcultural lifestyle on the one hand, and on the other, for commitment to certain neighborhoods that express specific local urban identity. The results of the research indicate that in contrast to the concepts of group solidarity and masculinity, the territoriality of football fans has not been sufficiently studied in literature, although this phenomenon is quite significant, thus, a new widely applicable model for analysis is described in this paper, which can shed more light on this issue.

Key words: urban anthropology, masculinity, local identity, topophilia, football fans, Novi Sad